

УДК 330.101

В. К. Збарський,

д. е. н., професор, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: 0000-0002-6114-8602

Д. В. Грибова,

к. е. н., доцент, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

ORCID ID: 0000-0002-3270-2504

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.4.21

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

V. Zbarsky,

Doctor of Economic Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

D. Gribova,

PhD in Economics, Associate Professor, Dmytro Motorniy Tavria state agrotechnological university

THE METHODOLOGICAL BASIS OF THE STUDY OF THE FUNCTIONING OF THE TOURIST INDUSTRY

У статті проаналізовано методологічні засади функціонування туристичної галузі. Доведено, що специфіка функціонування суб'єктів господарювання в даній сфері обумовлена як самою природою туристичного бізнесу, так і неоднорідністю складових даної індустрії. Обґрунтовано необхідність врахування сучасних особливостей функціонування туристичного бізнесу під час оцінювання його ефективності. Зазначається факт трансформації у методичних підходах щодо дослідження перспектив розвитку туристичного бізнесу як системи елементів у масштабі окремої галузі, так і в якості складової національного та глобального економічного простору. Виникає необхідність аналізу сучасного стану та подальших перспектив використання інформаційних ресурсів стосовно цього напрямку, а також вивчення впливу факторів на формування належного інформаційного забезпечення розвитку туристичного бізнесу. Доведено роль глобалізаційної та інформаційної складових у процесі сучасного розвитку туристичної галузі. Сформульовано властивості здійснення туристичного бізнесу в умовах постіндустріальної інформаційної економічної моделі.

The article analyzes the methodological bases of tourism industry functioning. It is proved that the specificity of functioning of economic entities in this field is due both to the nature of the tourism business and the heterogeneity of the components of the industry. The necessity to take into account the modern features of the functioning of the tourism business in assessing its effectiveness is substantiated. The fact of transformation in methodical approaches to research the prospects of tourism business development as a system of elements in the scale of a particular industry, and as a component of national and global economic space is noted.

Analyzing the specifics of the provision of tourist services, especially in the recreational sphere, it should be noted the need to assess the risks of the functioning of business structures in a multi-ethnic society. The very nature of this type of business involves introducing consumers to various aspects of the life of other nations and nationalities (culture, history, life, etc.).

Noting the specifics of the functioning of the subjects of the tourism industry in modern conditions, the nature of the influence of the relevant factors on the organization of economic activity and its competitiveness, we introduce the definition of "post-industrial tourism". The term "post-industrial tourism" means tourism activity, the development of which is the use of information resources as a basic factor of production.

The following properties of tourism business realization in the conditions of post-industrial information economic model are distinguished: possibility of withdrawal from the use of unique natural resources as a means of obtaining a profit; creativity as an organizational and technological basis for the implementation of post-industrial tourism in all its manifestations; formation of the communication network as a factor of its competitive functioning; staffing as a means

of ensuring effective activity; the socio-economic importance of the tourism industry as a component of the status of a developed state. The role of globalization and information components in the process of modern development of tourism industry is proved.

Ключові слова: туризм, глобалізація, постіндустріальне суспільство, конкурентоспроможність, методологія.

Key words: tourism, globalization, post-industrial society, competitiveness, methodology.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

За сучасних умов важливою складовою національної економіки є туристична галузь. Активізація глобалізаційних трендів, посилення ролі громад у соціально-економічних процесах посилює значущість усіх складових даного напрямку господарської діяльності (міжнародний туризм, регіональний зелений туризм тощо). Водночас слід відзначити недостатній рівень методичного та методологічного забезпечення процесу дослідження функціонування вітчизняного туризму. Такі обставини обумовлюють актуальність обраної теми дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Слід відзначити, що теоретичні та практичні аспекти розвитку туристичної галузі знайшли своє відображення в працях Л.В. Забуранної, С.В. Кальченко, В.А. Квартальнова, І.М. Поворознюка та ін. Водночас, на нашу думку, потребують подальшого вивчення теоретичні та методичні аспекти дослідження функціонування туристичної галузі в умовах сучасних макроекономічних трендів.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — дослідження методологічних аспектів розвитку національного туристичного бізнесу з урахуванням наявних макроекономічних трендів.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналізуючи методологічні засади вивчення туристичної діяльності, слід відзначити, що поняття "метод", "методика", а також дефініція "методологія" в науковій літературі розглядається з декількох позицій.

Так, філософський словник визначає термін "метод" як спосіб досягнення цілі, певним чином упорядкована діяльність. Водночас метод як засіб пізнання є способом відтворення у мисленні предмету дослідження. Вказується також на нерозривний зв'язок методу та теорії [14].

Академічний глумачний словник ідентифікує цю дефініцію одночасно як спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя, а та-

кож прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності [12]

Таким чином, у загальному виразі поняття "метод" можна трактувати як певну сукупність дій, яка підпорядкована заздалегідь встановленій меті і передбачає (в тій чи іншій мірі) процес пізнання об'єктивної дійсності. В цьому аспекті ототожнення категорій "методика", "методичний підхід" виключно з науковою діяльністю, на нашу думку, є недоречним, оскільки за сучасних умов суттєво змінилися підходи щодо здійснення господарської діяльності загалом та вимоги до кадрового складу зокрема. Епоха рядових виконавців фордівського конвеєру скінчилася, а економічна модель, яка характерна для розвинених країн світу, базується на принципах ефективного використання інформаційних ресурсів і передбачає вміння ефективно застосовувати прийоми (методи) їх обробки. В цьому аспекті ми переходимо до розгляду дефініції "методологія", причому по даному питанню існують дві основних точки зору.

Так, зокрема О.В. Руденко, визначаючи поняття "методологія", вказує на два основних значення: по-перше, це — система певних правил, принципів і операцій, що застосовуються у тій чи іншій сфері діяльності (в науці, політиці, мистецтві тощо); по-друге, це — вчення про цю систему, загальна теорія метода [11].

І.С. Добронравова розглядає термін "методологія науки" в двох аспектах: як учення про науковий метод пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження та здійснюється вибір засобів, прийомів і методів пізнання, а також як теоретична основа деяких спеціальних, часткових прийомів і засобів наукового пізнання [9].

Філософський словник визначає термін "методологія" в таких аспектах: сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів, які використовуються в будь-якій науці, або галузь знань, що досліджує засоби, передумови та принципи організації пізнавальної і практично-трансформуючої діяльності [12].

В.І. Зацерковний, І.В. Тішаєв та В.К. Демидов розділяють категорії методологія науки та методологія пізнання. На їхню думку, мето-

дологія науки (від грецьк. *μεθοδολογία* — вчення про способи) — це система методологічних і методичних принципів і прийомів, операцій і форм побудови наукового знання. До загальнонаукової методології слід віднести системний підхід, застосування якого потребує кожний об'єкт наукового дослідження. Сутність його полягає у комплексному дослідженні великих і складних об'єктів (систем), дослідженні їх як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин. Для конкретних наук методологія пізнання (дослідження) є сукупністю методів і засобів, спрямованих на вирішення поставлених проблем. Методологія — це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища [7].

В.Д. Бакуменко, В.М. Князев, Ю.П. Сурмін пропонують "прагматичне" розуміння категорії "методологія". Воно включає в себе не лише філософські підходи, постулати та принципи, але й найзагальніші або найважливіші з точки зору теми окремого дослідження теорії середнього рівня, відповідно до яких формується поняттєвий апарат, окреслюється його предмет і місце серед інших досліджень [8].

Як бачимо, методологія як поняття, з одного боку, є більш широким, ніж термін "метод". Водночас певне об'єднання різних методів або їх наукове обґрунтування передбачає підпорядкування задалегідь визначеній меті або науковому підходу щодо розуміння сутності процесу накопичення і подальшого використання інформаційних ресурсів. Це обумовлює застосування специфічних прийомів та наявність відповідної концептуальної бази.

Так, І.С. Добронравова пропонує таку методологічну класифікацію способів наукового пізнання (табл. 1). Слід відзначити, що фактична реалізація положень тією чи іншою наукової школи досить часто інтегрується в інші сфери суспільного життя (культура, освіта, бізнес), оскільки ідеї, які закладені в її основу, відображають проблеми сучасності та відповідають загальним соціально-економічним трендам.

Таблиця 1. Методологічна класифікація способів наукового пізнання

№	Різновид	Сутність	Представники
1	Консервативна методологія	Орієнтована на збереження та зміцнення системи знань	О. Шпенглер, Е. Нікіш, Е. Юнг
2	Утопічна методологія	Передбачає втілення ідеальних ідей на практиці	Т. Мор, Ш. Фур'є, Р. Оуен
3	Еклектична методологія	Передбачає можливість запозичень в інші види діяльності людей	В. Дайс, Ф. Фельєнр, О. Бекетов
4	Діалектична методологія	Постійний характер розвитку всього суцього	Г. Гегель, К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін, Ж.-П. Сартр
5	Рационалістична методологія	Всебічна раціональність пізнавального процесу	Б. Спіноза, Р. Декарт, Г. Лейбніц, Е. Кант
6	Позитивістська методологія	Операціоналізацію пізнання та його підпорядкування реальному практичному ефекту	О. Конт, Д. Міль, Е. Мах, А. Пуанкаре, Б. Расел
7	Модерністська методологія	Розглядає необхідність оновлення класичного раціоналізму новим раціоналізмом	К. Фідлер, Дж.Е. Міллер, В. Джеймс
8	Системна методологія	Грунтується на системних уявленнях пізнаваного і використанні системних методів дослідження	О. Богданов, Г. Саймон, П. Друкер, А. Чандлер
9	Кібернетична методологія	розгляд пізнаваного із формальних позицій шляхом застосування кількісних моделей	Н. Вінер, Абгарян, М. Амосов, В. Глушков
10	Постмодерністська методологія	формується на основних постулатах філософії постмодернізму	Р. Панвіц, Ж. Дерріді, Ж. Батай, М. Фуко

Джерело: Узагальнення автора на основі [9].

Таким чином, ми бачимо, що специфіка методології дослідження певного процесу або явища обумовлюється не тільки самою сутністю об'єкта, а й поставленими завданнями, вирішення яких здійснюється в процесі обробки відповідного інформаційного матеріалу. В цьому аспекті слід відмітити, що методологічні принципи вивчення господарської діяльності в туристичному бізнесі мають принципові відмінності порівняно із аналогічними процесами в системі натурального виробництва, сфери послуг, фінансової діяльності тощо.

Їхня специфіка обумовлена як самою природою туристичного бізнесу, так і неоднорідністю складових даної індустрії. Прийнято виділяти такі елементи: виробництво послуг, комплектація туристичної продукції, реалізація туристичної продукції та забезпечення споживання туристичної продукції. До основних суб'єктів туристичного бізнесу відносять виробників туристичного продукту, які надають послуги в тому числі із розміщенням клієнтів; туристичних операторів та агентів; підприємства харчування, торгівлі та дозвілля; підприємства, що надають послуги в сфері транспорту, комунікацій та реклами [2].

З одного боку, усі наведені суб'єкти підприємницької діяльності суттєво відрізняються один від одного за характером роботи із клієнтами, сутністю надання послуги, матеріально-технічним забезпеченням тощо. Водночас слід відмітити, що ізолюваність у системі

туристичного бізнесу є практично неможливою. Галузева та організаційно-правова диверсифікація є об'єктивною необхідністю, формою реакції "невидимої руки ринку" на ускладнення господарських відносин другої половини ХХ ст. Запорукою конкурентоспроможного функціонування туристичних утворень є організаційна відповідність глобальним трендам, характерним для провідних економік.

Слід відзначити, що сучасні економічні процеси в розвинених країнах світу за характером своєї дії принципово відрізняються від аналогічної ситуації періоду початку другої половини ХХ ст. Зокрема суттєво посилилося значення нематеріальної інформаційної складової господарської діяльності, підвищилися вимоги до найманих працівників щодо необхідності самостійного творчого підходу під час вирішення поставлених завдань.

Як зазначав Д. Белл, нова інформаційна ера базується не на механічній техніці, а на "інтелектуальній технології", що дозволяє говорити про новий принцип суспільної організації та соціальних змін... Це також підвищує значущість ідеї глобалізації, концепцію, яка докорінно відрізняється від сучасних уявлень про міжнародну економіку, і ставить перед кожною державою зовсім інші проблеми" [1].

Як бачимо, ключовими словами, які визначають сучасну господарську модель, є "глобалізація" та "інформація". Швидкість обміну створеним інформаційним продуктом за умов відкритості економічного простору, з одного боку, стимулює до прискорення темпів підприємницької діяльності, а в той же час практично нівелює значення властивості "рідкість" для головного фактора постіндустріальної системи. Цей фактор виробництва принципово змінює натурально-речову структуру виробничо-господарського процесу. Так, зокрема В. Іноземцев виділяє наступні властивості інформаційної економіки

1. Витіснення матеріальних компонентів готового продукту інформаційними складовими.
2. Неможливість вичерпання інформаційного ресурсу.
3. Здешевлення інформаційного продукту.
4. Можливість ведення економічної діяльності в інформаційному бізнесі без значних початкових капітальних затрат.
5. Поява на базі використання високих технологій комплексу галузей, які поєднують процес матеріального виробництва та надання послуг [4].

Зазначені обставини передбачають певні трансформації у методичних підходах щодо

дослідження перспектив розвитку туристичного бізнесу як системи елементів у масштабі окремої галузі, так і в якості складової національного та глобального економічного простору. Виникає необхідність аналізу сучасного стану та подальших перспектив використання інформаційних ресурсів стосовно даного напрямку, а також вивчення впливу факторів на формування належного інформаційного забезпечення розвитку туристичного бізнесу.

Аналізуючи специфіку надання туристичних послуг, особливо в рекреаційній сфері, слід відмітити необхідність оцінювання ризиків функціонування бізнес-структур у поліетнічному суспільстві. Сама природа цього виду бізнесу передбачає ознайомлення споживачів із різними аспектами життєдіяльності інших націй та народностей (культура, історія, побут тощо).

Водночас необхідно відмітити, що ідея мультикультурного європеїзованого світу, анонсована на початку ХХІ ст., себе не виправдала. Цей факт свого часу була вимушена визнати А. Меркель, яка у 2010 році відверто заявила, звертаючись до потенційних мігрантів: "Ті, хто хоче стати частиною нашого суспільства, повинні не тільки дотримуватися наших законів, а й розмовляти нашою мовою [10]. В цьому аспекті особливу увагу привертає до себе процес цивілізаційної протидії, який, в тій чи іншій мірі, виражається через демонстрацію досягнень соціальних інститутів, а також системи соціальних послуг (зокрема туризма).

Руйнівний процес зіткнення індустріальної та постіндустріальної цивілізаційних моделей, його негативний вплив детально проаналізував Е. Тофлер. Він, зокрема, відмічав "багато що в новій цивілізації суперечить старій традиційній індустріальній цивілізації... Третя хвиля несе з собою властивий їй новий лад життя, заснований на різноманітних поновлюваних джерелах енергії;... на нових не-нуклеарних сім'ях; на новій структурі, яку можна б назвати "електронним котеджем"; на радикально змінених школах і об'єднаннях майбутнього... Ця нова цивілізація, оскільки вона протистоїть старій, буде перекидати бюрократію, зменшувати роль національної держави, сприяти зростанню напівавтономних економік... Це — цивілізація зі своїм власним уявленням про світ, зі своїми власними способами використання часу, простору, логіки і причинності" [13].

Слід особливо відмітити перспективи автономізації соціально-економічного життя суспільства, можливості формування регіональних та місцевих господарських центрів, меш-

канці яких є не тільки найманими працівниками або споживачами виробленої продукції. В умовах постіндустріальної моделі вони створюють формальні або неформальні інститути, через які здатні захищати свої інтереси. Враховуючи полі етнічний аспект функціонування туристичної діяльності, на нашу думку, слід приділяти увагу впливу на ринкову кон'юнктуру морально-психологічних та культурних факторів. Зокрема доцільно розглядати можливість рейтингової оцінки регіонів в якості потенційних об'єктів для надання спектру туристичних послуг та безпеки негативного сприйняття того чи іншого виду серед населення.

Відмічаючи специфіку функціонування суб'єктів туристичної індустрії за сучасних умов, характер впливу відповідних факторів на організацію здійснення господарської діяльності та її конкурентоспроможність, ми вводимо дефініцію "постіндустріальний туризм".

Під терміном "постіндустріальний туризм" розуміється туристична діяльність, в основі розвитку якої знаходиться використання інформаційних ресурсів як базового фактору виробництва.

Нами виділяються наступні властивості здійснення туристичного бізнесу в умовах постіндустріальної інформаційної економічної моделі.

1. Можливість відходу від використання унікальних природних ресурсів як засобу отримання надприбутку. Масовість туристичного бізнесу, його орієнтація на споживача із середнім рівнем освіти знижує рівень привабливості ексклюзивних природних та культурних пам'яток, оскільки "середній споживач" неспроможний відповідним чином матеріально оцінити художній рівень або натуральну красу об'єкта. Переважна більшість клієнтів віддає перевагу зовнішнім ефектам, намагаючись у процесі рекреації максимально абстрагуватися від активної розумової діяльності в умовах агресивного конкурентного середовища.

2. Креативність як організаційна і технологічна основа здійснення постіндустріального туризму у всіх його проявах. Епоха високих технологій дозволяє за допомогою комп'ютерних програм здійснити планування підприємницької діяльності, максимально наближуючи її до природно-кліматичних умов, специфіки рельєфу та наявної матеріальної бази. В цьому аспекті підвищуються вимоги до наявності творчих здібностей серед керівного персоналу туристичних об'єктів, необхідність пошуку нових форм роботи з клієнтами, створення раніше невідомих видів туристичної продукції тощо.

3. Формування комунікаційної мережі як фактору свого конкурентоспроможного функціонування. За сучасних умов тривале існування будь-якої складової туристичної індустрії є неможливим в стані ізоляції. Незалежно від організаційно-правової або галузевої диференціації, відповідний суб'єкт господарювання зобов'язаний бути активним учасником спеціалізованої інформаційної мережі. В її межах відбувається пошук потенційних клієнтів та бізнес-партнерів, здійснюється моніторинг ситуації на ринку тощо. Особливої значущості набуває спроможність формувати власний інформаційний простір, враховуючи необхідність здійснювати господарську діяльність у глобальному відкритому бізнес-середовищі.

4. Кадрове забезпечення як засіб забезпечення ефективної діяльності. Проблема підготовки кваліфікованих фахівців є однією з найважливіших для будь-якої складової підприємницького середовища, що функціонує згідно принципів інформаційної економіки. Більше того, за сучасних умов представники відповідної господарюючої одиниці мають приймати активну участь у цьому процесі, особливо на стадії практичної адаптації отриманих теоретичних та методичних знань до реалії конкретної бізнес-структури. Також питання взаємодії із регіональними науково-навчальними центрами мають входити до переліку постійних завдань фірм, які займаються туристичною діяльністю в різних сферах.

5. Соціально-економічна значущість туристичної індустрії як складова статусу розвинутої держави. З одного боку, для переважної більшості країн світу ця галузь, навіть у формі потужної індустрії, є лише одним з бюджетоформуючих факторів. Водночас слід відмітити, що розвиток туризму сприяє залученню в країну іноземців, що, в свою чергу, дозволяє формувати імідж держави, базуючись на думці світової спільноти. Більше того, відкритість за умов глобалізації є невід'ємною складовою провідних країн світу.

ВИСНОВКИ

У статті досліджено методологічні засади функціонування туристичної галузі. Доведено необхідність врахування сучасних особливостей функціонування туристичного бізнесу під час оцінки його ефективності. Обґрунтовано роль глобалізаційної та інформаційної складових у процесі сучасного розвитку туристичної галузі. Сформульовано властивості здійснення туристичного бізнесу в умовах постіндустр-

ріальної інформаційної економічної моделі, зокрема можливість відходу від використання природних ресурсів, соціально-економічна значущість туризму тощо.

Література:

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. М. 2001. 420 с.

2. Бурак Д.І. Особливості функціонування системи туристичного бізнесу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами" (м. Луцьк, 8.12.2016 р.). Луцьк: Луцький НТУ, 2016. Ч. 3. С. 82—84.

3. Забуранна Л.В. Зарубіжний досвід розвитку сільського зеленого туризму. Економіка АПК. 2011. № 6. С. 178—183.

4. Иноземцев В.А. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. М.: Логос, 2000. 304 с.

5. Кальченко С.В., Демко В.С. Стратегічні напрямки розвитку туристичної галузі в Запорізькій області. Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки). 2019. № 1. С. 121—128.

6. Квартальнов В.А. Туризм. Учебник. М.: Финансы и статистика. 2002. 320 с.

7. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / В.І. Зацерковний, І.В. Тішаєв, В.К. Демидов. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

8. Методологія наукових досліджень з державного управління: хрестоматія / упоряд.: С.В. Загороднюк, О.Л. Євмешкіна, В.В. Лещенко; за заг. ред. д-ра політ. наук К.О. Ващенко. К.: НАДУ, 2014. 180 с.

9. Методологія та організація наукових досліджень. за ред. І.С. Добронравової (ч. 1), О.В. Руденко (ч. 2). К.: ВПЦ "Київський університет", 2018. 607 с.

10. Мультикультуралізм мертвий. Закон та бізнес. URL https://zib.com.ua/ua/913-multiculturalizm_mertviy.html (дата звернення 02.02.2020).

11. Основи методології та організації наукових досліджень. за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури. 2010. 352 с.

12. Словник української мови: в 11 томах. Том 4. 1973. М. 692 с.

13. Тоффлер Э. Третья волна. М.: АСТ, 2004. 781 с.

14. Философский словарь. Под ред. И.Т. Фролова. 5-е изд. М.: Политиздат. 1986. 590 с.

References:

1. Bell, D. (2001), *Gryadushcheye postindustrial'noye obshchestvo* [The upcoming post-industrial society], Moscow, Russian.

2. Burak, D.I (2016), "Features of the tourist business system functioning", *Zbirka dopovidej na Mizhnarodnij ekonomichnij konferentsii "Aktual'ni problemy upravlinnia sotsial'no-ekonomichnyy systemamy"* [Conference Proceedings of the International Economic Conference "Actual problems of management of socio-economic systems"], Lucky National University, Luck, Ukraine, 8 Dec, pp. 82—84.

3. Ziburanna, L.V. (2011), "Foreign experience in the development of rural green tourism", *APK economy*, vol. 6, pp. 178—183.

4. Inozemtsev, V.L. (2000), *Sovremennoye postindustrial'noye obshchestvo: priroda, protivorechiya, perspektivy* [Modern post-industrial society: nature, contradictions, prospects], Logos, Moscow, Russian.

5. Kal'chenko, S.V. and Demko, V.S. (2019), "Strategic directions of tourism industry development in Zaporizhzhya region", *Proceedings of the TDAU (Economic Sciences)*, vol. 1, pp. 121—128.

6. Kwartal'nov, V.A. (2002), *Turizm* [Tourism], Finance and statistic, Moscow, Russian.

7. Zatserkovnyy, V. I. Tishayev, I. V. and Demidov, V. K (2017), *Metodolohiya naukovykh doslidzhen'* [Research methodology], NDU im. M. Hoholia, Nizhyn, Ukraine.

8. Vashchenko, K.O. (2014), *Metodolohiya naukovykh doslidzhen' z derzhavnoho upravlinnya*. [Research methodology in public administration], NADU, Kyiv, Ukraine.

9. Dobronravova, I.S. and Rudenko, O.V. (2018), *Metodolohiya ta orhanizatsiya naukovykh doslidzhen'* [Research methodology and organization], VPTs "Kyivs'kyj universytet", Kyiv, Ukraine.

10. Law and business (2010), "Multiculturalism is dead", available at: https://zib.com.ua/en/913-multiculturalizm_mertviy.html (accessed 2 February 2020).

11. Konvers'kyi, A. Ye. (2010), *Osnovy metodolohiyi ta orhanizatsiyi naukovykh doslidzhen'* [Fundamentals of methodology and organization of scientific research], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

12. Buriachok, A. A. and Dotsenko, P. P. (1973), *Slovyk ukrayins'koyi movy* [Dictionary of the Ukrainian language], Nauk. dumka, Kyiv, Ukraine.

13. Toffler, E. (2004), *Tret'ya volna* [The third wave], AST, Moscow, Russian.

14. Frolov, Y.T. (1986), *Fylosofskyy slovar'*. [Philosophical Dictionary], Polytyzdat, Moscow, USSR.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2020 р.